

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ КЫЗЫЛ ХООРАЯ КОМИТЕДИНИН БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫН ДЕПУТАТТАРЫНЫН ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИН ОРГАНЫ

1952
июнь
24
ВТОРНИК
№ 122 (2552)
ӨРТӨС 20 КОП.

Совет Эвилелинде (1 арын).
И. В. Сталинның мурнунга алган сөстү күүседир! (1 арын).
ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ IX ПЛЕНУМУ: Область партия организациясында идеология ажылынын байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында (2-3 арыннар).
Я. Норбу. — Культура-чырыдымыш-кын ажылында четпестерни унуткаар (3 арын).
Герман айтырыглары шиптирлээринин талазы-биле Бүгү-делегей конференциязынын кыйгыры (4 арын).
Республиканы камгалаар талазы-биле моон сонгаар хемчеглер дугайында Герман Демократтыг Республиканын чазанын айтышканы (4 арын).
Германиянын компартиязынын эргелигинде Жак Дюклога чагаазы (4 арын).
КНО-нун Айыыл чок чорукту Чөвүделинде (4 арын).
Кореяда болушкуннар (4 арын).

Совет Эвилелинде (1 арын).
И. В. Сталинның мурнунга алган сөстү күүседир! (1 арын).
ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ IX ПЛЕНУМУ: Область партия организациясында идеология ажылынын байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында (2-3 арыннар).
Я. Норбу. — Культура-чырыдымыш-кын ажылында четпестерни унуткаар (3 арын).
Герман айтырыглары шиптирлээринин талазы-биле Бүгү-делегей конференциязынын кыйгыры (4 арын).
Республиканы камгалаар талазы-биле моон сонгаар хемчеглер дугайында Герман Демократтыг Республиканын чазанын айтышканы (4 арын).
Германиянын компартиязынын эргелигинде Жак Дюклога чагаазы (4 арын).
КНО-нун Айыыл чок чорукту Чөвүделинде (4 арын).
Кореяда болушкуннар (4 арын).

Совет Эвилелинде (1 арын).
И. В. Сталинның мурнунга алган сөстү күүседир! (1 арын).
ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ IX ПЛЕНУМУ: Область партия организациясында идеология ажылынын байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында (2-3 арыннар).
Я. Норбу. — Культура-чырыдымыш-кын ажылында четпестерни унуткаар (3 арын).
Герман айтырыглары шиптирлээринин талазы-биле Бүгү-делегей конференциязынын кыйгыры (4 арын).
Республиканы камгалаар талазы-биле моон сонгаар хемчеглер дугайында Герман Демократтыг Республиканын чазанын айтышканы (4 арын).
Германиянын компартиязынын эргелигинде Жак Дюклога чагаазы (4 арын).
КНО-нун Айыыл чок чорукту Чөвүделинде (4 арын).
Кореяда болушкуннар (4 арын).

Дайынчы, чедингир агитация дээш

Ажылчы чоннарны коммунизм өзүзүңа кижизидеринин бир чугула чепсээ политиктиг агитация болур. Ычангаш чугула сорулга болза, коммунизмни тургузукчулары большевик партиянын политиказын бодунун хан-дамыры-биле тудуш политика кылдыр билер, ол политиканы боттандыраарын бүгү аргалар-биле чедип алган турар кылдыр калбак массага тайылбыр ажылы күштелдирин чорудары тергин чугула сорулга болур.

Бистин областын партия организациязы ажылчы чоннарны колхозчуларын болгаш ажылчы чоннарны бүгү кезектеринин ортузунга партия-политиктиг ажылды чорударын талазы-биле сөөлгү чылдарын дургузунда эвээш эвес дуржулганы мөөнөп алган. Чүс-чүс агитаторлар ажылчы чоннарнын ортузунга марксизм-ленинизмни идеяларын нептередип, оларга большевик партиянын болгаш совет куренин политиказын амыр-дыш чок тайылбырлап таныштырып, ажылчы чоннарны, колхозчуларын ажыл-агыйнын, политикакын сорулгаларын чединишинин күөседиринче эвилделеп турарлар.

Партия организацияларын удурутулганы-биле агитация-масса агитация болгаш хемчээлди-биле чорудуп турар 1500 ажыг агитаторлар бистин областын улетпур бүдүрүлгелеринде, колхозтарында, совхозтарында, МТС-теринде ажылдап турар. Агитаторларын масса ортузунга партия-политиктиг ажылды күштелдирин чорутканын областын партия организациязынын чугула политиктиг кампаниялар — улус судтарынын сонгулдаларын, Тайыншын Бүгү-делегей Чөвүделини Кыйгырын алаанга хол үжүү чыры болгаш өске-даа ажалдарын чединишинин организа-тап эрттиреринге улуг уjur-дузалыг болган.

Эп Сталинга чоруткан чагаага алган социалист хуээлгелерин күөседиринче массаны мобилизастаарын талазы-биле агитаторлар чаксы тарылга үезинде улуг ажылдарын чорутканнар. ВКП(б)-нин Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл, Би-Хем райкомнары база партия эге организациялары политик-массалыг ажылды калбарып чорудуп, көдээ ажыл-агыйнын ажылдакчыларынын политиктиг болгаш ажыл-агыйны идепкейин көдүрүп тургаш чаксы тарылганы чединишинин дооскааннар. Агитаторлар хову турлагларынга беседаларын, солун номчулгаларын үргүлчү чорудуп, агиткуудустарын үндүрүп турган болгаш колхозчуларын, механизаторларын бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылыче мобилизастап келгенер.

Массанын ортузунга партия-политиктиг ажылды күштелдирин чорутканын түнелинде, ол мурнакы районнарнын колхозтарынын хөй нуруузуңа күш-ажылга кызымак чорук тургустунган болгаш колхозтарда, МТС-терде бар чепсек-техниканы эи-не бүдүрүкчүлүг кылдыр ажылдаарын, чаксы тарылга талазы-биле күрүне планын эи эки агротехниктиг хуусаада күөседирин камдырганнар.

Ынчалза-даа, чамдык партия организацияларынын, агитколлективтерин болгаш агитаторларнын чединишинин ажылдары областын партия организациязынын агитация-массалыг ажылдарында улуг четпестерни дуглап шыдавас. Агитация-массалыг ажылды удуртуунда өзү барымдаалаар чорук ам-даа унуткатынмаан. ВКП(б)-нин Бай-Тайга, Өвүр, Танды, Барыны-Хемчик райкомнары болгаш Кызыл хооркому агитколлективтеринин ажылы богурун болгаш удурутуп турар. Кызыл хоорайда дыка хөй агитколлективтер барык-ла ажылдавын турар. Ылангыя автотранспорт конторазында, облпотребсоюзта, тууйбу заводунда, септелег заводунда партия организацияларынын чанында агитколлективтер ажылдавын турар. ВКП(б) Кызыл хооркому агитаторларын хоорай школазын тургузуп, эки инициативаны кылган. Ол дээрге эки ажыл. Ынчалза-даа, ажылды төнчүзүңе чедип чорутпайн барган. Ол школары тургусканын чурттакы чонун ортузунга политиктиг ажылды күштелдирер уjurлуг турган, ынчалза-даа ол база болдунмайн барган.

Барыны-Хемчик районга агитаторларын чөвүдел хуралы калбак болганы билдинмес. ВКП(б) райкомун, оон секретари эш Кончук агитация-массалыг ажылды удуртуундан шуут чайлаан.

ВКП(б) ТК-нын «Сталинградтык» партия организациязынын агитаторлар-биле ажылынын четпестеринин болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында» доктаалы бисте ам-даа багай күөсетинип турар.

Чурттакы чонун ортузунда чорудуп турар агитация ажылынын идея-политиктиг денелин, нинти калбарышкыны областын партия организациязынын мурнунда турар сорулгаларын негелдези-биле дүүшпейн турар. Ажылчы чоннарнын, колхозчуларын болгаш интеллигенттеринин ортузунда чорудуп турар агитация дайынчы хевирлиг болбайн турар. Ажылчы чоннарнын политиктиг меделерин бедиринге, оларны Тыванын социалист чары-тылганынын темпизин дүргедиринге сырый организаастаарынга агитация чогуур өй-шаанда чөп ажылга-тынмайн турар. Элээн хөй партия организациялары политиктиг агитациянын ролюн мурнуку-ла хевээр ам-даа чедир үнелеп көрбөйн турар болгаш чүгүле ажыл-агый темаларына беседалар чорудары-биле кызыгаарлатын турар. Агитаторлар ажылчы чоннар болгаш колхозчуларга чуртта болуп турар политиктиг болушкуннарын болгаш Совет Эвилелинин, бүгү делегей байдалын айтырыгларын кончук хаа чугаалап берип турар. Чурттакы чонун элээн кезинде тайылбыр-массалыг ажылдар чорудавын турар. Областын районнарнын элээн хөйдүн агитация-массалыг ажылды чорударын политика талазы-биле кошкак беткедиг кижилерге дааскаш, оларга эвин этир идегеп олурар чоруктар бар.

Агитация-массалыг ажылды чорударынга политиктиг билги талазы-биле беткедиг коммунистерни, интеллигенттерин чогууру-биле хаара туруп ажылдавын турар.

Политик-массалыг ажылды чорударда, чонун национал онза байдалын, назы-харын өөренип көрбөс, бүгү тала-биле ажыктыг кылдыр эвес чорудар чазыгыг чоруктарын эдил ап унуткаар херек. Ылангыя ВКП(б)-нин Би-Хем, Чаа-Хем, Танды райкомнары тыва чонун ортузунга, оларнын терээн дылынга тайылбыр массалыг ажылды чорутпайн турар база комсомолчуларнын болгаш эвилел кезигүнү эвес аныктарнын ортузунга политиктиг ажылды кошкак чорудуп турар. Ынды төлөөдө, политиктиг ажал ол районнарда өзү барымдаалаар байдал-биле чорутунуп турар болгаш өткүт чедингир болбайн турар. Ычангаш ВКП(б) обкомунун IX пленуму ВКП(б) райкомнарын, хооркомундан, партия эге организацияларын агитация-массалыг ажылды күштелдирин чорударынга удурутулганы үндэзини-биле экижидерин негезн.

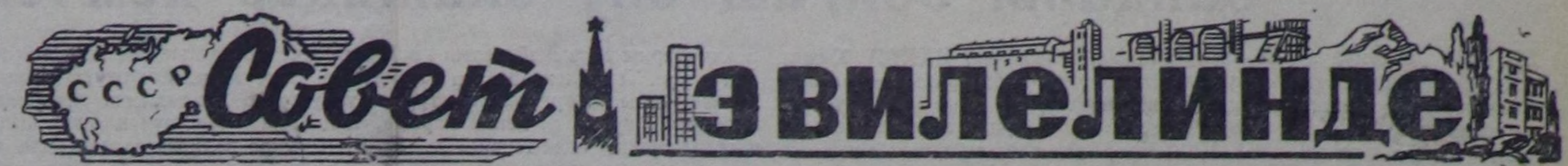
Семинарлар эрттирер, беседала-жыышкынар, лекциялар номчулганы чорудар арга-биле агитаторларнын политиктиг билин, методтуг мергежилин бедидип алырынга дузалажып тургаш, оларнын областын ажылчы чоннарын коммунизм өзүзүңа кижизидер хүндүлүг улуг хүлээлгезин кызымак күөседиринге харысалгазын, бедидер херек. Ажылчы чоннарнын социалист меделеринин бедик болуру совет ниитиледди коммунизмче шимчээшкенин улам дүргедедир болгаш бистин чуртувустун күчү-шыдалын үндэзин дөстөрүн улам быжыглаар.

Чурттакы чонун ортузунга чорудар политик-массалыг ажылдарын партия организациялары хүн-бүрүлде боттуп удурутуп, большевик агитациянын идеялыг денелин бедидип, агитацияны өзүлүг боттуп, чедингир дайынчы, шавышкынныг болдуруп тургаш, 1952 чылда эш Сталинга чоруткан чагаага алган социалист хүлээлгелерин чединишинин күөседирин организаастаар уjurлуг.

Чартык чылдын планы күөсетинген

КАЗАНЬ. Июнь 16-да «Вавлю-нефть» трестин коллектив «Тат-нефть» катыжышкынында бирле дугаар нефть тывыжынын чартык чыл планын күөсеткен. Бавлюски-

нин нефтчилери ССРЭ-нин Министрлер Чөвүделинин шилчир Кызыл тугун бүзүрелдини-биле тудуп турар. (СЭТА).

Коммунизмниң улуг тудугларына

Хүнүн-не Вольскиден Куйбыше-тин суг күжү-биле ажылдаар элек-три станциязына баар цементилер чүдүргөн суднолар Волга-биле чо-руп турар. Суг оруунун эгелээнин де бээр хемчилер тудуг шөлүнге мун тонна цементини чедиргенер. Ам он-он күчүлүг теплоходтар тудуга херекселдерни чедирин турар. Олар тууйбу, чугай, элэсин болгаш өске-даа чүүдлерни соксаал чокка сөөртүп турар. Чүве сөөртүр судно-лар кончук улуг салдарны Кама хемден сөөртүп кээп турар. Сталин-градтын пароход турар черлери кон-чук хайымныг. Мында сөөртүр бар-

жалар, тууйбу, цемент болгаш «Сталинградгидростройга» хереклээр өске-даа тудуг материалдарын сөөрткөн суднолар доктаап турар.

Каховканың суг күжү-биле ажыл-даар электри станциязынын тудуун-га баар дыка хөй чүктөр Днепр хемнеп чоруп турар. Июнь айнын чүгүле 17 хүннерин дургузунда хемчилер улуг тудугун шөлүнче 15.600 тонна чүктү — тудуг мате-риалдарын болгаш дериг-херексел-дерни сөөртүп чедирген. Аму-Дарья хем-биле Кол Туркмен каналга ол-ла үенин дургузунда 11.300 тонна чүкч четкен. (СЭТА).

Дүргедеткен эзилдириглер

ДНЕПРОДЗЕРЖИНСК. Июнь 19-та Дзержинский аттыг металлур-гия заводунун бири мартен цехинде кац эзилдиркичи Сергей Козачук, мастер Иван Горбань рекордчу кыска хуусаанын дургузунда — хуусаа-дан 3 шак эрте 4 шак 10 минутанын дургузунда аар деңизлик эзилдирги-ни кылганнар. Печканын дөрбөлчүн метр шөлүндөн 9,82 тонна каньы алган. Ол болза, нормазындан ийи катап хөй болуп турар. Шак ындыг бедик көргүзүп ол цехке бирле дуга-ар чедип алдынган.

Ол эзилдиргинин бүгү белеткел ажылдары мурнунда эзилдириглер-нин үезинде кылдынган турган. Ол чорук чылдынган демирлерни ийи хуу эвээжеткен. Бригада чангыс уг-да ийи норманы күөсеткен.

Эрткен чылдык бо-ла үезинге бо-дарга бо чылдык эгезинден бээр ол цех үштүн биринден хөй дүргедет-кен чүс-чүс эзилдириглерин үндүр-ген. Камнап алган шагынны дургу-зунда 4 эшелон каньы немей эзил-дирген. (СЭТА).

Волга-Доннун тудугжулары 10 миллион тонна чүктү алганнар

КАЛАЧ-НА-ДОНУ. (Сталинград область). Чурттуң бүгү-ле булуңна-рындан Волга-Дон каналынче демир оруктар-биле чүктөр барып турар. Ам олче скульптуралар, барельеф-тер, язы-бүрү каасталга болгаш шимелде материалдарын чедирин турар. Тудугунун эгезинден эгелеп

улуг тудугже 10 миллион тонна ян-зы-бүрү чүктөрни чедирген. Тудуг материалдарын чедирери үзүктөл чок өзүп турар. 1950 чылга бо-дарга бо чылын тудуг шөлүнче бүүш чартык катап хөй дериг-херексел-дер болгаш механизмдер четкен. (СЭТА).

Чедиги земснаряд чедер берген

ЧАА-КАХОВКА. Каховка ГЭС-тин тудуу чаа-чаа механизмдерин болгаш херекселдерин үргүлчү ал турар. Июнь 16-да Запорожьедең «500-60» деп хевириниң электрлик земснаряд чедер берген.

Ол болза, коммунизмниң улуг тудуунун сөөлгү үш айнын дургузуун-да алганы чедиги земснаряд болур. (СЭТА).

И. В. Сталинның мурнунга алган сөстү күүседир!

Колхозчу хөрээженнерин мурнакчы күш-ажылы

Улуг-Хем районун Шагаан-Арыг сумуда «Искра» көдээ ажыл-агый артелинде хөрээженнер чөвүделиниң даргазы эш Кызанмайнын удурутул-газы-биле ажыл-иши колхозчу хөрээженнер чыл эгезинден бээр шко-лаа одаар мун кубометр ыяшты хап беткекэн. Чаксы тарылга үезинде он километр сугарылга буга-зынын ашталгазын доозуп, 250 кулаш хемчээлдиг тараа, ситен кажаа-зынын тудуун каш-ла хонукта тудуп доосканнар.

Колхозчу хөрээженнер ийн-ле хүн-нүң иштинде колхозтун мун хоюн кыргып, оон дыка хөй дүктү колхоз-ту складына дужааганнар.

Куштуң баш санын өстүрер сорул-га-биле колхозчу хөрээженнерден киж-би бүрүзү 10 дагаа олгун доруктур азырааш, колхозтуң куш фермазынга дужаап бээр деп хүлээлгени алган-нар.

Колхоз бүдүрүлгезинде Бүрүнмаа, Серенмаа, Кызыл-Уруг, Өпей олар кылыр ажылдын хүн нормазын үргүлчү 125—150 хуу күөседип, мурнакчы ажылдап турарлар.

Улуг-Хем районун улетпур комбинатынын чазаныкчызы М. Князев шкаф, диван болгаш бажыннын өске-даа херекселдерин кылып турар. Ол ээлчегде бүдүн чартык норманы күөседип турар. Оон кылган ажылынын шынары

Чурукта: М. Князевтиң белен студлу хынап турары.

Чуруу А. Ермолаевтин.

Анык колхозта тудуг ажылы

Өвүр районун Саглы сумуда «Кызыл тул» колхоз районда соннай организаастатынган чаа колхоз болза-даа, тудуг ажылынын талазы-биле өске колхозтардан хожудавайн турар.

Тудуг бригаданын бригадир эш Чаптар-оол эрткен чылдын тудуг планын эки күөсеткеш, облкүүс-комдан өрткетиг чүдү-биле шанаат-кан. Ам бо чылын тудуг планын 150 хуу күөседип деп бедиткен хүлээлгени эш Чаптар-оол болуңа алгаш, тудугчуларын күш-ажылын эки организаастап турар. Бо чылын 12 чуртталга бажыннары тудар планын тургаш, 1 бажынны бүрүн доос-кан, 10 бажыннын ханазын доозуп турар. Оон ынай 1 инек кажаазынын болгаш 1 серинин тудуун элээн чо-руда берген. Ычангаш тудугунун ниити планын октябрь 1-де дооскаш, оон ынай ажыр күөседип деп турар.

Мал өстүрер планын күөседип шыдаар

Чөөн-Хемчик районун Ийме сумуда Ленин аттыг колхозтун мал ажылында ол ажылга сонургалдыг, ак-сеткилдиг ажылдар кижилер туруп турары-биле колхоз эрткен чыл мал өстүреринин планын күөсеткен. Ам бо чылдык бир дугаар чартында бар турар малдың баш санын ап көөрге, чылдык планынга улуг 120 хуу болуп турар.

Колхозтун малчыларынын иштинде эш О. Чүлдүм 277 хойдан 281 хураганын, эш Сүрүнмаа 275 өшкүдөн 280 анайын камгалап алган. Ылангыя чылгычы эш Белек 42 беден 42 кулуңу бүрүн камгалап ап, улуг чединишинин болуп турар.

Чурттуң чер-чер курорттарында

Чурттуң бүгү-ле булуңнарындан муруну чүкче баар пассажирлер-биле долдунган демир орук составтары хүн-бүрү чоруп турар. Сонгу Кавказтын, Крымнын, Кара далай эриктеринин болгаш Грузиянын эи эки курорттарына шөлээзин барып эрттирер дээн ажылчынар болгаш албан хаакчыттар ында чоруп турар-лар.

Сөөлгү үенин дургузунда чер-чер курорттары хөй кижилерни хүлээп ап турар. Мун-муң ажылчы чоннар Сибириниң, Ыраккы Чөөн-чүктүң, Ортакы Азиянын республикаларынын, Казах ССР-нин, Азербайджан-нын кадыкшылгалыг эмнелеге таар-жыр черлеринге эмненип турарлар.

Бодунун минералдыг болгаш эм-нелеге тааржыр аржаан дөстери-биле алдаржып турар «Карачи» деп курорту «Сибириниң маестизи» деп адап турар. Чита областа «Дарасун»

курорт эвээш эвес ажыктыг углекис-лай суглар-биле байлак. Мында лыштаныкчыларга бири чергенин климат станциязы бараан болуп турар. Владивостоктан ырак эвесте Амур шезинин эрининде «Саугород» деп курорт тургустунган. Хабаров крайнын чурумалдыг черлеринин бирээзинде «Кульдур» курорт Ыраккы Чөөн-чүкте калбаа-биле сураглыг. Чер-черниң минералдыг аржаан дөсте-ри нерви болгаш өске-даа язы-бүрү аарыгларын эмнээринге дыка чединишкенин хереклетинип турар.

Иркутск областа «Усть-Кут», Алтай крайда «Лебяжье», Азербайджан ССР-де, «Нафталан» курорттар болгаш Башкирияда хымыс-биле кадыкшыдылга чери калбарып турар болгаш чагаайжыдыр тутту-нуп турар.

(СЭТА).

Нолхозчу чимисчи-мичуринчилер

БОРЖОМИ. (Грузин ССР). Грузиянын хоочун чимисчилеринин бирээзи Георгий Тактакишвили бодунуң огул агроном Михаил Тактакишвили-биле кады харыылап турарлар. Оларнын ажылынын түнелинде далай денелинде 800-ден 1800 метр чедир бедикте Боржомни кашпалында турар колхоз дьянынын, персинтин, арбузтун бай дүждүдүн өстүрүп турар. Оларнын шынары дыка эки.

Чурттуң бүгү булуңнарындан он-он чагааларын Георгий Тактакишвили ап турар. Рвелинниң дагылы суурун-дан Тбилисже, Саратовче, Красно-дарже, Чкаловче үезиннерни чорудуп, чимистернин чаа сорттарын өстүреринин методтарынын тодаргай бижимелдерин, колхозчу дуржулга-чыларга сүмелерин чорудуп турар.

Бодустан генилги чартыкчызы Иван Владимирович Мичуринден Георгий Тактакишвилиниң алган чагааларын чимисчи-мичуринчилер камны-биле кадагалап турарлар.

(СЭТА).

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ ІХ ПЛЕНУМУ

Областын партия организацияларында идеология ажылынын байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында

ВКП(б) обкомунун IX пленумунга «Областын партия организациясында идеология ажылынын байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында» илеткелди ВКП(б) обкомунун секретари эш Н. Я. Дьяков кылган.

Илеткелчи большевик партиянын болгаш эш Сталиннин удуртулгазы-биле чорааш, совет улустун ажил-агый болгаш культура тургузушкунунун бүгү адырларынга чедип алган тилелгелерин база бистин областын экономикасынын болгаш культуразынын социалисттиг чаартылгазын доозарынын херезинге Тыванын ажилчы чоннарын чедип алган чедишикнинер тодаргай чугаалаан.

Идеология ажылынын ажур-дузазын демдегленишан эш Дьяков партия ажылынын чугула адыры-идеология ажылынын бистин областа канчаар тургустунганынын байдалын чугаалаан.

Партиянын чорудуп турары идеология ажылынын бүгү хей талазында марксизм-ленинизм теориянын пропагандалаары кол черин ээлеп турар. Ынчангаш партиянын аас болгаш парлалга пропагандазы, марксизм-ленинизм ёзуунга коммунистерни болгаш партия кижигуну эвес кадрларны кижизидери партия ажылынын эч чугула харымсалгалыг адыры болуп.

ВКП(б) ТК-нын шитпирлерин болгаш эш Сталиннин айтышканын удуруттулга болдурбушаан, областын партия организациязы кадрларнын политиктиг билгил дженлин бедидеринин талазы-биле ээзи ажалдарны чоруткан.

Партия чырыдышкынын четкизи калбарган, ында өренип турарларнын саны көвүдэн. ВКП(б) -нин ээзи райкомнары болгаш партиянын хей-хэй эге организациялары кадрларнын марксизм-лениничи өөредилгезин херезин удуртуунды ка экижиткен. Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл райкомнары удуртуучу кадрларнын өөредилгезин багай эвес организастан. Областын партия организациясында сөөлгү чылдарын иштинде пропагандист кадрлар өскөн. Ам үеде бисте 400 ажыг пропагандистер ажалдап турар.

Ынчалза-даа, партия чырыдышкынын ажылынын талазы-биле ам-даа улуг четпестер бар болуп турар. ВКП(б)-нин чамдык райкомнары ВКП(б) обкомунун VII пленумунун доктаалында амдыгаа чедир эки күстөспейн, политчырыдышкынын ажылын мурнукузу шыкша кыры-биле удуртуун үргүлчүлөп турар. Ындыг чорук хамыктын мурнунда ВКП(б)-нин Барыш-Хемчик, Тес-Хем, Ээрин, Бай-Тайга райкомнарына хаммааржыр. Ол районнарда политшколаларга болгаш бөлгүмнерге кичээлдер идея-теория талазы-биле куду денелге эртпип турган.

Коммунистерин болгаш интеллигентилерин марксизм-лениничи өөредилгезин организаатарына ВКП(б) Кызыл хооркому улуг четпестери болдурган турар. ВКП(б) хооркому өөредилге чылынгы дургузунда политбөлгүмнерин ажал-чорудулгазын шыгыгы контролду тургуспаан болгаш пропагандистерге боттуг дузаын көргүсөйин турган. Ынчангаш дыка хей политшколалар болгаш бөлгүмнер кичээлдерин хей удаа үзүп турган, а чамдызы ажылын шүүт соксаткан. ВКП(б) хооркому марксизм-ленинизмни кезэки университетинин үзүктелешкенин чок ажалдаарын хандырбаан. Лекцияларга дыннакчыларнын чүгө 50—60 куузу кирип турган таварылгалар эвээш эвес.

Партия чырыдышкынын четкижине кичээлдерин куду идея-денелге эрттпип турар чоруну кол чеспес болуп үргүлчүлөп турар. Хажыдышкынар болгаш ёзу барымдалаар чоруктар ам-даа узуткатынмаан. Марксизм-ленинизмни пропагандалаарда, күш-ажылды социалисттиг ёзу-биле көөрү чорукка, хей-ништинин өнү-хөргөнгезинге, ССРЭ-нин улустарнын эп-найралын улам ынай быжыглаарынга, интернационализмге кижизидеринге, капитализмни артышкынарнын алып тилезинге хаммааржыр сорулгалар биле холбаштыр чорукту болдурбайн турар болгаш чамдык коммунист тургузушкунунун практикасында хоорук чоруктар чоруктар бар.

Партия өөредилгезинге башкыларынга ёзу барымдалаар болгаш шээжилекчи чоруктун туруп турарын кол чылдаганы болза, ВКП(б) обкомунун болгаш хооркомунун, райкомнарыннын талазында пропагандист кадрларнын идеялыг денелин бедидерине ам-даа шоолуг кичээлге салбайн турары-биле

гайлдырлатынар. ВКП(б) Кызыл, Ээрин, Бай-Тайга райкомнары пропагандистерин семинарын теория талазы-биле куду денелге эрттирип турар. Ол райкомнарынн ажалдыкчылары политшколаларнын болгаш бөлгүмнерин удуртукчулары-биле кончуг хаая беседалажып турар болгаш пропаганда ажылынын дургузугазын нийтижидип непертпейн турар.

Партия организациялары бистин кадрларынын политиктиг өөредилгезин херезинге доктаамал дузалажып, хүн-бүрү контролдап турар хүлээлгелиг. Чамдык эштер боттарынын идея-теориялыг денелин бот-кичээл-биле бедидип алыр дээш өөрнемейн-даа, бот-кичээл-биле өөренир арганы боттарынын ажалдавайн турар чоруун чажырып тугааларынча хуулдурган. Чижээ, облотребсоюзтун даргазы эш Кошкарков, Курбанкынын область контрозынын эргелекчи эш Афонин, көдээ болгаш колхозтар тудуунун эргелекчи начальниги эш Смирнов олар партиянын теориязын болгаш төөгүзүн өөрениринге ажалдавайн турарлар.

Ам үеде партия чырыдышкынын системасында түндел кичээлдер болгаш экзаменер эрттпип турар. Чугула сорулга болза, өөредилгелер чылын чедишикнин доозар, идеология ажылынын бот чугула адырында туруп турар четпестерин узуткаары болуп. Бистин хүлээлгевис болза, партия чырыдышкынын бүгү адырларына кичээлдерин идея-теория талазы-биле бедик денелдиг болурун хандылары болуп. Чамдык пропагандистерин талазында теория айтырларын тийиздырлаарда шээжилекчи ёзу-биле нурудар чорукту узуткаары чугула.

Коммунистерин марксизм-ленинизмни ханы быжы-биле шингээди алырын чедип алыры, теориянын чгаадыкчы ёзу-биле көрүп, ону коммунизм тургузушкунунун практика-биле ханы харылзаштырып өөрениринге кижизидери, бүгү пропаганда ажылын буржуаз идеологиянын бүгү талаар-биле илерээшкениннеге эптеп чок чорукка чорудары чугула. ВКП(б) райкомнары, партия эге организациялары амдыкташтан эгелен чаа өөредилге чылыга белеткел ажалдарын чорудап ужурулг. Марксизм-лениничи өөредигин улам ынай экижидерини сорулгалары партия организацияларыннан пропагандист кадрлар дугайында доктаамал сагыш салыры негеп турар. Бүгү политшколаларын, бөлгүмнерин, семинарларын мергежилдиг башкылар-биле хандырар херек.

Политик талазы-биле каңналган, бүгү талазы-биле сайзырангай кадрларын белеткээр улуг харымсалга областын партия школарына оонажып турар. Дөрт чылдар дургузунда партия школары 178 кизи дооскан, оларнын хей нуруузу партия болгаш совет ажылынын яныз-бүрү адырларында чедишикнинг ажалдап турар.

Ынчалза-даа, областын партия школарынын ажылында улуг четпестер туруп турар. Чүд дээрге, хей бүрүде дыннакчыларын чечелевейн турар болгаш дыннакчыларын талазында хей кичээлдер үзөр, чамдызы билгини шингээди ап турар чоруктар бар. Чамдык лекцияларын болгаш класс кичээлдеринин идея-теориялыг денели ындыг-ла бедик болгаш турар. Партия школарынын дирекциязы (эштер Куренёв, Решетников) болгаш башкылары дыннакчыларын бот-кичээлин чогуруу-биле удуртайын турар.

Партишколада партия организациязы өөредилгенин бедик идеялы, дыннакчыларын эки болгаш кончуг эки өөренири дээш демиселди кошкач чорудуп турар. Ол бүгү четпес ажалдарды дыннакчыларын ханы билгил чедип албазынга, өөренип алган эртемнин практиктиг ажалга эки ажиллап шыдавазынга чедирпип турар.

Партийчи кадрларны болгаш бүгү ажылчы чоннары коммунизм ёзуунга кижизидерин херезинге улуг рольду лекция пропагандазы ойнаар ужурулг—деп эш Дьяков чугаалаан. Лекция пропагандазы ВКП(б) обкомунун лекторлар бөлү, областын культу-чырыдышкын килдизинин лекторлар бюрозу, политик болгаш эртем билгилер неперидерин Бүгү-эвилел нийтелиничи область салбары чорудуп турар. Ынчалза-даа лекция пропагандазы коммунистерин, интеллигентилерин болгаш бүгү ажалчы чоннарын өзүп турар негелдеринден ыракта чыдып каап турар. Эң ылангы ВКП(б) төөгүзүнүн даа диалектиктиг болгаш төөгү материализмни, политэкономиянын талазы-биле лекциялар эвээш номчутуруп турар. Тыва дыл кырынга

лекцияларны мырындай эвээш номчуп турар. Тыва лекторларга чогуур дузаламчыны көргүсөйин турар. Номчуп турар лекцияларын, илеткелдерин идея-теориялыг денели чогуур негелдеге четпейн турар. Ажалчы чоннарын коммунизм ёзуунга кижизидерин чугула чеспезин бирээш политиктиг агитация болуп. Партия организацияларынн удуртулгазы-биле агитация-массалыг ажалды калбак хемчээлди-биле чорудуп турар. 1500 ажыг агитаторлар бистин областын үлетпүр бөдүрүлгелеринде, колхозтарында, совхозтарында, МТС-теринде ажалдап турар. Олар ажалчы чоннарын ажил-агыйнын болгаш политиканын чугула кампания ажалдарын чедишикнинг эрттиреринче мобилизастан турар. Ынчалза-даа, чурттакчы чонун ортузунда чорудуп турар агитация ажылынын идея-политиктиг денели болгаш калбарышынын областын партия организациязынын мурнунда турар сорулгалар-биле ам-даа дүшпөй турар. Агитация ажылында ёзу барымдалаар чорук амдыгаа чедир узуткатынмаан.

ВКП(б)-нин Бай-Тайга, Ээвур, Таңды, Барыш-Хемчик райкомнары болгаш Кызыл хоорому агитколлективтерин ажалын багай удуртуп турар.

Большевикчи агитациянын идеялыг денелин бедидерин хандырып, ону чедип, боттуг, дайныгы болгаш шаап-халдакчы болдуруу эч чугула деп эш Дьяков чугаалаан.

Партиянын идеология ажылын углап-баштаарына дузалагычеспек парлалга болуп турар. Бистин областын солуннарыныс пропагандист талазы-биле чүүлдерин, консультацияларын, пропагандистерин эң эки лекцияларын, номчукуланын айтырларын харымсалгы үргүлчүлөп турар чүдүлгелиг. Ынчалза-даа, ВКП(б) ТК-нын бот негелдизин «Тувинская правда» болгаш «Шың солуннары багай күөспөй турарлар. Солуннарын редакциялары авторлары бодунун ажалынче четпес хаара тудуп турар. Областын солуннарын арныннарына пропаганда ажылынын практиказы, политшколаларнын болгаш бөлгүмнерин удуртукуланын эки ажалын дургузугазы үргүлчү көргүсөйин турар болгаш коммунистерин база партия кижигуну эвес активтерин политиктиг өөредилгезин организаатарында четпестерин дугайында шыгыгы шүүгүмчүлөдиг материалдар эвээш үнүп турар. Солуннарга таарымча чок чазыглалар үнүлөп турар. Чамдык район солуннары идея-политика болгаш культура талазы-биле куду денелге парлалганын үнүп турар.

Областын ном үндүрер черинин мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Ном үндүрер чег багай ажалдап турары-биле ажалчы чоннарын угаан-бодал талазы-биле өзүп турар негелделерин хандырбайн тарар. Политик, уран-чүүл болгаш өске-даа литератураын парлап үндүрерини планын ном үндүрер чег күөспөй турар, авторлар-биле болгаш очулдурукчулар-биле ажалды чогуу-биле тургуспаан, үндүрүп турар номнарында хей-хей чазыглаларын эрттирип турар. Ол четпестерин узуткааш, ном үндүреринин культурул денелин бедидерин, очулгаларын шынарнын экижидери база редакторларын болгаш полиграф талазы-биле таарыштыр кылырын экижидери эч чугула.

Илеткелчи, бистин областа культура-чырыдышкын албан черлеринин четкизинин калбарып өскенин болгаш оларнын чамдыктарын ажал-чорудулгазынын экижээшн демдегленишан, культура-чырыдышкын ажылынын областын нийтизи-биле куду денелге чоруп турарын чугаалаан. Хей-хей клубтар, культура бажынары, номчулга бажынары көдээге политкижизилдиг ажалдын ёзулук төвү болуп шыдавайн турар.

Идеология ажылында бир чугула черин тыва улустун төөгүзүн, улустун аас чогаалын, дыл бижинин, литератураын марксизм-лениничи ёзу-биле шинчилеп өөренип көөр кол сорулгалыг дыл, литература болгаш төөгү эртем-шынчилел институту ээлеп турар. Ынчалза-даа, институт ол сорулганы күөспөй кончуг багай шитпирлеп, боттандырып турар. Институттун чорудуп турар ажалы амдызында кончуг эвээш хемчээлди болгаш эртем-теория талазы-биле дыка чуда денелдиг болуп турар. Институт тыва школаларга херезлээр өөредилге номнары үндүреринге-ле өөрейип, ном үндүрер черин салбары шынчилегил кылдыр хуула берген. Тыва улустун төөгүзүн дугайында мин-

чага чедир чангыс-даа ном белеткеп тургуспаан. Институттун директорунун оралакчызы эш Сейфуллин Тыва төөгүзүн дугайында ажалында политик талазы-биле чазыглалар бар болуп турар. Ында совет үеге чедир тыва феодалларны мактап турар болгаш Совет Эвилелинге Тыванын киргенинг ажур-дузазын чедир үнелеп көрбөйн турар. Партия обкомун чазыглалар дугайын эш Сейфуллинге айткан, ынчалза-даа, эш Сейфулин ол чазыглаларын катаптаарын үргүлчүлөп турар. 1951 чылдын октябрыда «Тувинская правда» солунга парлалган чүүлде айтынган бодунун чазыглаларын чамдыктарын эш Сейфулин билгенин.

Илеткелде ээзи хей черин Тыванын литературазынын байдалынын дугайы эжелеп турар.

ВКП(б) ТК-нын идеология айтырларыннын талазы-биле доктаалы, литература дугайында партия парлалганын үнгөн чүүлдер областын ажалчы чоннарын коммунизм ёзуунга кижизидерин харымсалгалыг сорулгаларын шитпирлээринге улуг ажур-дузалагыч Тыванын совет литературазынын көгүлдизинин үндезин болуп. Бисте литература ажылынын талазы-биле чамдык чедишикнинер чедип алдынганын демдеглээр херек. Сөөлгү каш чылдарын дургузунда областын амдыраалын, ажил-агый, культура тургузушкунунун талазы-биле тыва улустун чедишикнинер көргүзүп турар чаа очерктер, шүлүктөр бар апарган. Л. Чадамба, Ю. Кюргөзгөш, С. Сарыг-оол, С. Сюрюн-оол, оларнын эки шүлүктөрүн орус дылче очулдурган, ол шүлүктөр «Огонек», «Сибирские огни», «Дружба народов» деп журналдарга парлатынып үнүлгөн. «Араттын сөзү» деп тоожуу дээш С. Токага Сталинчы шаналды тывысканы Тыванын чогаалчыларыга улуг мобилизакчы болушкун болган. Тыва проза чогаалында ол эң баштайгы улуг проза чогаалы украин, белорус болгаш ССРЭ-нин өске-даа улустарнын дылдарында очулдурунуп үнүп турар.

Литература талазы-биле чамдык чедишикнинер-биле чергелештир бисте улуг четпестер бар. Тыва шүлүк чогаалынын кол четпези болза, ол шүлүктөрдө амдыраалдар бар шынчыл чүүлдерин кыры-биле бижип турары болуп. Тыва шүлүкчүлдерин хей нуруузуна чогаалдарында бистин улустунун иштиги байлак амдырал чурталгазынын дугайын илередип көргүсөйин турар. Хей-хей шүлүктөр утка-шынарыннын ядымыз, уран-чеченин куду денели-биле качыдап турар. Тыва проза чогаалы шыдажыр аржажок четпес байдалда туруп турар. С. Токанын 1948 чылда парлатынып үнгөн «Бөрүлөр аннаашкыны» деп чечен-чогаалынын сонда чангыс-даа чечен-чугаалар, тоожулар парлалга үнмээн.

Айтынган четпестер болза, чогаалчыларнын амдыралдан хоорук чорундан болуп турар.

Областын ажалчы чоннарын коммунизм ёзуулар кижизидерин сорулгалары, кижилерин медреселде феодализм болгаш капитализмни артышкынары-биле демисежири литература ажалдыкчыларындан бистин амдыралыгы болуп эрттпип турар чорудулгаларын бүгү тала-биле шын илереди көргү-нерин негеп турар. Ол сорулга чогаалчыларга марксизм-ленинизмни теориянын ханызы-биле өөренип шингээди аларын хүлээдип турар. Марксизм-ленинизмни теориязын тыва чогаалчыларын чедир билбес чоруну, политика талазы-биле кошкак дадыгышыкны болгаш уран-чечен мергежилге чок чорун оларнын боттарынын чогаалдык хүлээлгезин күөспөй уруг шалтык болуп турар.

Он ынай эш Дьяков областын национал театрыннын ажылында улуг четпестерин бар болуп турарын чугаалаан. Театрын ажал-чорудулгазы ВКП(б) ТК-нын салып турар негелделерин ыракта хандырбайн турар. Областын театры эртем сезонда көргүзүлгелеринин идеялыг болгаш уран-чечен денелин дыка куду чоруктан. Ылангы «Любовь Яровая», «Гроза», «Последние», «Тайная война» деп шынчилер куду денелге белеткеп үндүргүлгөн. Театрда актёр талазы-биле мергежил бедидеринин болгаш тыва артистерин белеткээринин ажалдары чорутунай турар. Сөөлгү үш чылдарын дургузунда театрын тыва бөдүлү мырындай нежепип өспээн. Областын уран-чүүлдер килдизин эргелекчи эш Дмитриев театрын ажал-чорудулгазында улуг четпестерин тоомча чокка көрүп турарын

биле оон ажылынын идеялыг болгаш уран-чечен денелин бедидеринге хаммааржыкан шитпирлиг хемчеглерин ап чорутпайн турар.

Интеллигенциянын политиктиг кижизилгезинин дугайында айтырыгта илеткелде база хей черин берип турар. Интеллигентилерни политика талазы-биле кижизидер ажалды ВКП(б) Кызыл хооркому, Каа-Хем, Таңды райкомнары ээзи экижиткен. Ол райкомнар, хоорком интеллигентилерин хуралдарын өй-өйдө чыылдырып, илеткелдерин чорудуп, лекциялар номчулганын организастан, оларны партия чырыдышкынын четкижине өөредилгеге хаара тудуп турар апарган.

Ынчалза-даа, районнарын хей кезинде интеллигентилер-биле ажалче ам-даа чогуур кичээлгеин салбайн турарын илеткелчи чугаалаан. Партиянын ээзи хей организациялары интеллигентилерни политика талазы-биле кижизидер ажалды багай чорудуп, оларны областын экономиказынын болгаш культуразынын социалисттиг чаартылгазын доозар дээш демиселге идепкейлиг киржиринче кошкак хаара тудуп турар. ВКП(б)-нин Ээрин, Сүт-Хөл, Тес-Хем райкомнары интеллигентилерин чангыс-даа хуралын эрттирбэн болгаш оларга чангыс-даа политиктиг илеткел, лекция номчулваан болуп турар. ВКП(б)-нин Улуг-Хем, Барыш-Хемчик райкомнары интеллигентилерин чурттакчы чонун ортузунга политиктиг ажал-чорударынча хаара тутпайн турар.

ВКП(б) райкомнары интеллигентилер-биле политиктиг ажалда туруп турар улуг четпестерин дарый узуткаар ужурулг. Интеллигент кадрларнын идеология талазы-биле бедиктелин бүгү хемчеглер-биле экижидип, марксизм-ленинизмни теориязы-биле чеспелгээр, оларнын гжил-ишич мергежилдин бедидер эч чугула. Ажалчы чоннарын ортузунга политика, экономика болгаш бойдус эртемнин дугайында пропаганда ажылын чорударына башкыларын, эмчилерин, инженерлерин, агрономнарын болгаш өске-даа тускай эртемнигерин калбак киржилгезин хандыраар херек. Хоорайларын болгаш көдээнин ажалчы чоннарыннын эш Сталинга чоруткан чагага алган хүлээлгелерин күөспөй дээш нийти демиселге областын бүгү-ле культура талазы-биле күөспөй идепкейлиг киржирин чедип алыры тергин чугула.

Областын партия организациязынын сорулгазы болза, идеология ажылынын бүгү адырларын мергежилди-биле ханы болгаш боттуу-биле удуртуп турар, ВКП(б) ТК-нын идеология айтырларыннын талазы-биле доктаалын тугулуна чедир күөспөй болуп—деп эш Дьяков түнел сөзүнге чугаалаан.

Эш Дьяковтун илеткелинин талазы-биле санал-шүгүмчүлөп калбак болган. Бир дугаарында областын дыл, литература болгаш төөгү эртем-шынчилел институтунун директору эш Н. А. Сердобов сес ап санал шүгүмчүлөп кылган.

Эш Сердобов институттун ажалдыкчыларын тыва тоолдарын таарымча чок чынды номун парлап үндүрерин харымсалга чок болган чоруну, ол шыкша институттун директорунун оралакчызы, төөгү эртемнин кандидаты эш Сейфуллин Тыва төөгүзүнүн талазы-биле ажалдарына, база парлалга үнгөн чүүлдеринг политиктиг улуг чазыглаларын болдуруп турарын шыгыгызы-биле шүгүмчүлгөн. Эш Сейфуллин «Тыва автономну областын тургустунганы» деп ажалында ээзи хей тодаргай эвес болгаш чазыглал чүүлдер бар болуп турар. Автор тыва улустун төөгүзүнге улуг болушкун болуп Совет Эвилелинин составына Тыванын киргенин дугайында айтырыгта ханы болгаш шын үнелди бербейн турар. Ол номда тыва улустун кулак-бай идегеттер-биле болгаш буржуаз-феодалдыг националисттер-биле демисели кошкак көргүстүнгөн.

Ол шыкша политика болгаш уран-чүүл литератураларын тыва дылче очулдуруп турарын шынарын кудузуң, совет чогаалчылар Эвилелиничи область салбарынын четпес ажалдарын болгаш литературага критиканын сула калбары турарын эш Сердобов шүгүмчүлгөн.

ВКП(б) Чөөн-Хемчик райкомунун секретари эш К. К. Диляжектин чугаалааны болза, бо өөредилге чылдарында коммунистерин, комсомолчуларын, совет интеллигентилерин марксизм-лениничи кижизилгезинин ажылынын талазы-биле ажалды райкомга ээзи экижиткен. «ВКП(б)

төөгүзүнүн допчу курзун» өөренир кол хевирин 15 бөлгүмнеринден программа ёзугаар өөренир материалдарын 12 бөлгүмнер, 16 политшколалардан өөредилге программазын 14 политшколалар долдузу-биле өөренип дооскан. Эге билгил чок 100 ажыг коммунистер бижик өөренир бөлгүмнерге, 54 кизи марксизм-ленинизмни теориязын боттары өөренип турган.

Кол кичээлгеин пропагандистерин теориялыг болгаш методтук денелин бедидеринче салып турган. ВКП(б) райкомунун чангыга оларын семинарын ай санында эрттирип турган. Политшколаларын болгаш бөлгүмнерин удуртукчуларын иштинде 21 кизи дээди болгаш дооспаан дээди эртемни, дыка хей пропагандистер үш-дөрт чылдарда улаштыр ажалдап келген.

Программа ёзугаар материалдарын өөрениринге эки түнелдерин — Калинин аттыг колхозта политшкола (пропагандиз эш Тудуш Кызыл-оол), «Кызыл тараачын» колхозта политшкола (пропагандистер эштер Санчы, Төүсү), Ленин аттыг колхозта «ВКП(б) төөгүзүнүн допчу курзун» өөренир бөлгүм (пропагандиз эш Очур-оол) эки түнелдерин чедип алган.

Ынчалза-даа, коммунистерин политиктиг өөредилгезин организаатар талазы-биле бисте улуг четпестер ам-даа туруп турар. Чижээ, райкуккомун даргазынын оралакчызы эш Парёв каш чылдар дургузунда бодунун идеялыг денелин бедидип алыр дээш ажалдаван. Ол чорук сөөлгү үеде ону амдырал чурталгазына туруш чок байдалга болгаш багай ажалдарында чедирген. Ол шыкша бодунун ажалынга болгаш чоруп чоруп байдалына улуг чазыглалары райкукком даргазы эш Дорждуй болдуруп турган.

Эш Диляжек ВКП(б) обкомунун, эң ылангы оон пропаганда болгаш агитация килдизинин, ВКП(б) райкомунун парткабинетинин марксизм-лениничи теорияны боттары өөренип турарларга херектиг литература-лар-биле хандыраарына диалектиктик болгаш төөгү материализмни, политэкономиянын, ВКП(б) төөгүзүнүн талазы-биле лекцияларын организаатарына дузалажырын күөспөй истеркен. Оон ынай эш Диляжек ВЛКСМ обкомунун секретарлары эштер Алдын-оол болгаш Мендуме оларын районга чораш аныктыр ортузунга идеология ажылын чорудуп турарында четпестерин узуткаарынын талазы-биле практиктиг дуза көргүсөйн баар чорун шүгүмчүлгөн.

Областын театрында партия организациязынын секретари эш В. И. Маскутали бодунун саналына театр коллективинин, ВКП(б) ТК-нын идеология айтырларыннын талазы-биле төөгүлү шитпирин багай күөспөй турарын билимишаан, театрын кол режиссёру эш Забродин марксизм-лениничи теорияны өөрнемейн турары, бодунун театр талазы-биле мергежилдин бедидейн турары, шүгүмчүлөп болгаш ботшүгүмчүлөдиг хөндү чок, коллективтин ажалдакчыларын үнү дыкнанас чоруну база бодун тогдунуп мезээренип чоруну дээш шүгүмчүлгөн. Оон ынай эш Маскутали национал артист кадрларын белеткээрин, театрын чогаалдыкчы ажал-чорудулгазын үргүлчү углап баштаарын, оон ажалчы чоннарын коммунизм ёзуунга кижизидеринин талазы-биле ролон шитпирин-биле бедидерин хандыраар кылдыр удуртулганы театрга күөспөй эч чугула деп чугаалаан.

ВКП(б) Улуг-Хем райкомунун секретари эш В. О. Самбоа лекция пропагандазынын четпестерин дугайын бодунун саналына чугаалаан. Эң ылангы көдээ ажил-агый талазы-биле темаларга — колхозтарга күш-ажылды организаатарынын дугайында, көдээ ажил-агый артелинич сталинчы Уставын сагырынын дугайында, колхоз бөдүрүлгезинин эгелекчи-чаарткычыларын дугайында болгаш өске-даа темаларга лекцияларын эвээш номчутуруп турарын ол чугаалаан.

Улуг-Хем районунда лекция пропагандазынын чорударына көдээ интеллигентилерин четпес хаара туткан. Чүд дээрге, 160 башкылардан чүгө 13 кизи, дээди эртемни 8 эмчилдерен чүгө 2 кизи лекция номчурунга кирип турар. Арыт-шевер дугайында пропаганда эң-не утгундурган улашток болуп турар.

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ IX ПЛЕНУМУ

Областың партия организацияларында идеология ажылының байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында

(Уланчымы. Эгези 2-ги арында).

Областың партия школарының директору эш В. В. Куренёв бодунун саналыңа ВКП(б) ТҮҮ-нүн «Дээди өөредилге черлеринин ийитинин эртемнерин башкылаарын экижидер хемчеглер дугайында» доктаалын күүседириниң талазы-биле чоруткан ажылдарының дугайын чугаалаан. Сөөлгү үеде областың партия школына лекцияларын идея-теориялык дөңгөлө, класс болгаш семинар кичээлдеринин дөңгөлө дөңгөлө, башкылаарының методу экижидер, башкы кадрлар боттарының мергежилдин өстүрүп бедидип турар апарган.

Оон-биле чергелештир, школының ажылында улуг четпестерин бар болуп турарын эш Куренёв демдеглээн. Школа чыл санымда-ла дөңгөлөчүлөр-биле четче хандыртын майн турар, дынакчыларда хөй удаа кичээл үсчү чоруктар бар. ВКП(б) төөгүзүн, политэкономияны болгаш философияны башкылап турарында шээжилекчи болгаш талмудичи чоруктар бар. Чамдык лекциялар марксистичи-ленинчи теориянын ханы чогаалдык характерин илеретпейн турар болгаш бистин чуртувуста коммунизм тургузушкунуну, областың социалистик чартылгазын доозарының сорулгалары-биле четпес харылзаалык болуп турар. Чижээ, политэкономиа талазы-биле эш Кротскийнин лекцияларында капиталистик ажил-агынын мурнунга социалистик ажил-агынын системаның артык чорунуң дугайында бүгү талааның ханы анализ чедир болдунмайн турар болгаш оппортунисттик теорияга шүгүмчүлөдү кыры-биле тайылбырлап турар база область иштинин фактыларын кошпак ажылдап турар. Эш Шилоховост ВКП(б) төөгүзүнүн дугайында лекцияларын номчуурда өзү барымдалар чорукту болдуруп, программа өзүгаар материалдары тодаргай эвес тайылбырлап турар. Философия эртемнин кандидата эш Вайнштейн номчуур лекцияларына концепти тургузуп турар болгаш лекция номчурунун методун кошпак билди, ыччангаш оон чомчуп турар лекциялары амгы үеңиз сорулгаларында болгаш коммунизм тургузушкунуну практиказындан хоорук болуп турары-биле болган чок-ла качыдап турар.

Чогаалчы эш Л. Б. Чадамба бодунун саналыңа оон чамдык шүдүктөрүнүн чазыгыларын дугайында шүгүмчүлөдү минин хүлээп албашаан, анык чогаалчыларга кичээлге чечкен күштелдиреринин чугулазының дугайын чугаалаан. Анык чогаалчыларнын элээн хөйү боттарының чогаалчы ажылында чогуур негелдени тургуспайн турар болгаш колхозтарын, бүдүрүлгелерин амьдыралын кошпак өөренип турар, бодунун хүрээлинге шиптирлиг шүгүмчүлөдү болгаш бот-шүгүмчүлөдү калбартайн турар, ыччангаш олар шынның амьдыралды кыры-биле болгаш харын-даа чазыкты көргүзеринге болган чок-ла таваржып турарлар. Тыва дыл кырынга өөредилге номнары парлап үндүрер ажал багай чоруп турар. Унуп турар өөредилге номнарында улуг чазыглар безин үңүлөп турар.

Эш Чадамба эш Куренёвтин бодунун саналыңа областың партия школында партия организациязының ажылдарында база чамдык эртемнерин башкылап турарында улуг четпестерин бар болуп турарын чугаалаан хирезинде, бот-шүгүмчүлөдү эвес болган чорунуң чөптүг шүгүмчүлөдү. Эш Куренёв школының директору болгаш партбюронун кижигуну болуп турар хирезинде боду буттук хемчеглерин албайн турар болгаш шүгүмчүлөдү анык эвес, коллективке шүгүмчүлөдү болгаш бот-шүгүмчүлөдү калбартап непердерин болдурбайн турар.

ВКП(б) Каа-Хем райкомунун секретари эш С. Е. Верзилин районга партия чырдыгышының четкизи өөредилге түңнелдеринин дугайын чугаалаан. Политшколаларын болгаш бөлүмнеринин хөй нуруузу өөредилге чылын чедиптеринин дозуп, программа өзүгаар өөренир материалдары күүсеткен.

ВКП(б) райкомунун бюрору бо өөредилге чылында политбөлүмнеринин ажылының дугайында айтырыгын каш удаа тургузуп чугаалашкан. Ыңчалза-даа, коммунистеринин болгаш партия кижигуну эвес активтерин өөредилгениң организациязына эвээш эвес четпестер турган. Элээн хөй политшколаларга болгаш бөлүмнерге кичээлдер үстүп, хөй-хөй дынакчылар чурум чок байдалар көргүзүп турган болгаш кичээлдер идея-теория талазы-биле куду дөңгөлөгө эрттип турган.

Эш Верзилин национал тыва кадрларны белеткээринин сорулгазын экижидеринин чугулазын демдеглешашаан, аңаа холбаштыр областың партия школында өөредилге-кижибилдиге ажилдык багай тургузунганын шүгүмчүлөдү.

Совет чогаалчылар Эвиллиндин область салбырын харыс салгалы секретари эш О. К. Саган-оол, сөөлгү чылдарын дургузуда областың социалистик чартылгазына турсаактан чечен-чугаалаан, оонктар, шүдүктөр чогуу чугаалаан. С. Сарыг-оолдун, Л. Чадамбын база мээң чамдык чогаалдарымыс бодунун идея болгаш уран-чеченин талазы-биле куду дөңгөлөгө болуп турар. Уран-чечен чогаалдык орукке боттарының баштайгы базымын кылып турар анык чогаалчылар хүн-бүрүнүн улуг дузаламчызын көргүзөрин негеп турарлар. Ындыг дузаламчыны бистер ВКП(б)-нин область комите-

динден амдыгаа чедир албайн турар бис. Ындыгнын төлээинде, ВКП(б) обкомунун пропаганда болгаш агитация килдизи чогаалчыларын ажылын доктаамал сонуурга көрүп, чогаалдык планнары чедишкинин боттандырынга болгаш идея талазы-биле өөринге дузалаары негетинип турар.

Политик болгаш эртем билгилер непердеринин бүгү-эвилел ийитилединин область салбырын харыс салгалы секретари А. И. Ломаев лекция пропагандазын бүгү хемчеглер-биле экижидеринин эн чугулазын чугаалаан. 1951 чылда Нийтиледдиң область болгаш районнар салбырларының пүтөкказын өзүгаар 2000 ажыг лекцияларны, бо чылдын 5 айларының дургузунда 1000 ажыг лекцияларны номчаан. Ыңчалза-даа, лекция пропагандазы оортан негеп турар бедик негелден чыдып каап турар. Чамдык таварылгаларда лекция ажылы ала-чачагарлаашкын-биле чоруп, областың мурнунда турар практиктик сорулгалар-биле харылзаа чок болуп турар. 1952 чылда номчуткан бүгү лекцияларын иштинде көдээ ажыл-агыйның талазы-биле темаларга чүгө 44, оон иштинде көдээ ажил-агынын эгелекчи-чартыкчыларының ажылынын дуржулганын дугайында чүгө дөрт лекциялар бар. Нийтиледдиң область салбырынин президиум лекцияларын шынры дээш шыгыны контрольдо боттандырайн турар болгаш лекцияларын бижириңче мергежилдик тускай эртемнилерин хаара тутпайн турар.

ВКП(б) обкомунун, хооркомунун, райкомнарнын талазындан лекция пропагандазынын ажылыга удуртулганы багай боттандырып турар. Чүрттакчы чоңуң ортузунга партия болгаш совет органдарын харыс салгалы ажылдакчылары лекцияларын эвээш номчуп турар. Лекция пропагандазын кичээлгеиниң область солуннары, эн ылангыя «Тувинская правда» четпес салып турар.

Облкүөсүм даргазы эш А. М. Чимба бодунун саналын кадрларны марксистичи-ленинчи өөредилгени экижидеринче, коммунизм тургузушкунуну практиказы-биле холбаштыр даандырған ажылга харыс салганы бедиринче, идеология ажылының бүгү фронттарыга ажылды ВКП(б) Төп Комитединин негелдезинге чедир көдүрөринче ыландырган.

Пленумга «Шын» солунун редактору эш О. А. Толгар-оол, областың уран-чүдүлгө килдизинин эргелекчиси эш Л. И. Дмитриев, ВКП(б) Барыш-Хемчик райкомунун секретари эш С. Б. Кончук олар база санал бергенер.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле идеология ажылын бүгү тала-биле экижидеринин буттук сорулгаларын айткан делгеренгей доктаалды хүлээп алган.

Урду-Хем районун Хендерге сумда Маленков аттыг колхозун 1952 чылда тудук ажылы тергиниң четпес чоруп турар. Моон каш чижектерин көргүзөргө, Ак-Тал деп черде 40 сангыч чылгы мал кирер кажанын чүгө адагаштын кадал каан, ам оон чанында белеткээш ыш материал безин чок. Плана көрдүнгөн 6 сангыч чурттала бажынарнын чүгө ханаларын шала-була туткан, а өске чүзүн-даа кылбаан, белеткээш материалдары-даа чок.

Тудук ажылыннын мындыг багай чоруп турарынын чылдагааны чүдөлдү, колхоз баштаар черден тудук бригадазын четпел тургусаанында, ажылды удуртуп башкарбайн турарында болур. Чыл эгезинде тудук бригадазынга 35 бызачылар кийрген болза, колхоз баштаар черден оларны өске ажилдарга ажиллааннан ам чүгө 10 ажыг кижиги тудуга ажилдап турар. Оларны четпес сангыч чеспек-херексел болгаш тырттар күш-биле хандырбаан. Тарылга үезинде колхоз даргазы Дандар-оолдун тарылга кампаниязынын үезинде бо черге тудук кылган херек чок дээш тудук бригадазын сандарадып, окта шын эвес чорукту кылган.

Колхоз баштаар чер тудук ажылын колхоз бүдүрүлгезинин бир улуг адыры кылдыр көрөс, партия биле чазактың айтышкынын хажыдар шын эвес практиказын шуут сок'алып, тудук ажылыңче улук күштү салыр херек.

1952 чылда дүк белеткелиннің планының күүселдезиннің талазы-биле районнарның социалистик чарыжының түңнелдериннің дугайында

(Июнь 20-де күүсеткен хузузун медээзи).

Районнар	Күүседип турарының хузуу
1. Тожу	146,8
2. Бай-Тайга	142,0
3. Тес-Хем	101,5
4. Каа-Хем	100,5
5. Чаа-Хөл	90,4
6. Танды	80,5
7. Барыш-Хемчик	78,2
8. Чөөн-Хемчик	76,9
9. Эрзин	66,7
10. Сүт-Хөл	65,1
11. Кызыл	59,3
12. Улу-Хем	59,0
13. Өвүр	54,1
14. Бий-Хем	47,2
15. Тер-Хөл	31,4
16. Мөңгү-Тайга	2,2

Тудук ажылын сегидер

Урду-Хем районун Хендерге сумда Маленков аттыг колхозун 1952 чылда тудук ажылы тергиниң четпес чоруп турар. Моон каш чижектерин көргүзөргө, Ак-Тал деп черде 40 сангыч чылгы мал кирер кажанын чүгө адагаштын кадал каан, ам оон чанында белеткээш ыш материал безин чок. Плана көрдүнгөн 6 сангыч чурттала бажынарнын чүгө ханаларын шала-була туткан, а өске чүзүн-даа кылбаан, белеткээш материалдары-даа чок.

Тудук ажылыннын мындыг багай чоруп турарынын чылдагааны чүдөлдү, колхоз баштаар черден тудук бригадазын четпел тургусаанында, ажылды удуртуп башкарбайн турарында болур. Чыл эгезинде тудук бригадазынга 35 бызачылар кийрген болза, колхоз баштаар черден оларны өске ажилдарга ажиллааннан ам чүгө 10 ажыг кижиги тудуга ажилдап турар. Оларны четпес сангыч чеспек-херексел болгаш тырттар күш-биле хандырбаан. Тарылга үезинде колхоз даргазы Дандар-оолдун тарылга кампаниязынын үезинде бо черге тудук кылган херек чок дээш тудук бригадазын сандарадып, окта шын эвес чорукту кылган.

Колхоз баштаар чер тудук ажылын колхоз бүдүрүлгезинин бир улуг адыры кылдыр көрөс, партия биле чазактың айтышкынын хажыдар шын эвес практиказын шуут сок'алып, тудук ажылыңче улук күштү салыр херек.

Т. БАЛГАН.

СЭТА-нын медеглели

Венесуэланың полициязының совет элчин черинин ажалдакчызы Н. П. Якушевтин болгаш оон кадайын туткан болгаш Венесуэлада херектерге түр бүзүретирген Л. В. Крыловтон талазы-биле хулуган үүлгедишкиннерин кылганын барымдаалааш, Венесуэланың чазак-биле харылзааны совет чазак үскен дээрзинин дугайы совет чазактын июнь 14-те пардазынган нотазында меделетинген болгай.

Алдынган меделелерден өзүгаар аларга, венесуэла чазак болза, амгы үеде совет элчин черинин талазы-биле элээн каш чаа хемчеглерни алган болуп турар: пулемёттар-биле чеспелденген полицейлер-биле совет элчин черин хүрээлээн; элчин черин өске черлер-биле холбаазын үскен болгаш ССРЭ-нин Даштыкы Херектер Министерствосу-биле элчин черинин харылзаазын үскен; ашп-чемнин эргежок чугула продуктуларын садып алырының аргазын

Ада-иелерниң школа ажылынга кирнип келгени

Коммунизмниң келир үедеги тургузуучулары болур анык салгачылары кижизидеринин хүндүлүк болгаш харыс салгалык сорулгазын большевик партия, Совет чазак школының болгаш оон башкыларын мурнунга салып турар. Ол сорулганын школыларын, башкыларынын талазындан чедишкинин боттандырынга өөреникчилеринин ада-иелер-биле эки тургустунган харылзаазы база улуг ролду ойнар.

Чөөн-Хемчик районун Хендергей сумунда Чаш-Терек эге школынын башкылары ол сорулганы бо өөредилге чылынын бүгү дургузунда багай эвес күүседип келген. Олар школыларын ада-иелер-биле быжыг харылзааны тургузуп, ада-иелерин ортузунга тайылбырлап ажилды болгаш педагогтук пропаганда чедишкинин калбартып келгенер. Бо ажилды талазы-биле башкылар Доржу, Потехина, Седина олар кызыкмак байдалын көрүзүп, өөреникчилерин бажыларынга өй-өйдө барып, уругларны өг-бүлөгө шын кижизидеринин дугайында сумелерин ада-иелерге берип келген. Ада-иелер-биле сыршый харылзааны тургусканын түңнелдеди школа өөредилге чылынын эрткен 1, 2, 3-ку улдуңнарда эки түңнелдерин чедип ап келген болгаш 4-ку улдуңда өөредилге программаны школа чедишкинин күүседиш шыдаан.

Уругларнын өөредилгезинин дугайында чогууру-биле сагыш салып келген ада-иелер бистиң школада хөй. Чижээлээрге, Мөңгө, Барыскаан, Докпанас, Бегзидей, Сайыкпаа, Бүрүкөй, Докпак олар уругларнын өөредилгезинче сагыш салып, оларнын бот-кичээлдер кылырынга негетинип турар стол, сандай, чы-

В. САНЧИ.

Культура-чырыдышыкын ажылында четпестерни узуткаар

Культура-чырыдышыкын албан черлери болза, чурттакчы чоңуну ортузунга чаа амьдыралдык, культуранын непердикчилери болур. Оларнын ажылынын деңгөлөдүн ажилчы чоңуну коммунисттик кижизидилгезинин херээ улуу-биле хамааржыр. Ол албан черлеринин ажылынга хүн-бүрүнүн оперативтик удуртулганын күштелдирерин партия болгаш советтин удурткучуларындан амьдырал негеп турар.

Эрзин, Тес-Хем болгаш Сүт-Хөл районнарын культур-чырыдышыкын албан черлеринин четкизи чыл бурда калбарып, районнарын мурнунда салдырган культура, «ажыл-агай, политиктиг сорулгалары чедишкинин күүседиринче чоңу эвилелээр талазы-биле оларнын ажил-чорудулгазын элээн экижизээр. Эрзин районун культур-чырыдышыкын килдизинин шүгүмчүлөдү бо чылын чазак тарылга үезинде организастан агитбригада тускай план өзүгаар Сарыг-Булуң — Бай-Даг, Мөрөн — Нарын, Качык-Нарын-Сарыг-Булуң ыччангаш узун хемчээлдиг маршрутту кылып, бот-тывынгыр уран-чүдүлдү хөй сангыч шия, концерттерин көргүспүшазан, чазак тарылга үезинде районун колхозтарынга, хөвү шөлдеринге 19 лекция, илеткелдерин номчуп, дыка хөй солун номчулгаларын, беселаларны калбартып чоруткан.

Ол ышкаш чазак хову ажылынын үезинде Сүт-Хөл, Тес-Хем районнарынга база элээн эки ажалдар чорутунган. Чижээ, Сүт-Хөл районун Калинин аттыг колхозта көдээ библиотека, оон эргелекчиси эш Камалова боду-биле хүн-бүрүдө шөлдерге көжер библиотекажыгаштарын организастан, колхозтун хову бригадаларыга элээн хөй ытыкыр ном-

чулгаларны, номнар делгелгелерин кылган. База Тес-Хем районун Сталин, Ленин, Калинин аттыг колхозтарыга болгаш районун өске-даа черлеринге чазак тарылга үезинде көжер библиотекажыгаштарын организастан эрттиргилээр, оларнын ажылдакчылары агитхуудустарын, хана солуннары үндүрер деле тузулаштып, эвээш эвес номчулга, беселаларны чоруткан.

Устүнде чедишкинер-биле чергелештир Эрзин, Тес-Хем, Сүт-Хөл районнарын культур-чырыдышыкын албан черлеринин ажылында четпестер хөй.

Эрзин районда бир көдээ библиотека, бир кызыл өг, культура бажыны, район библиотеказы бар. Ыччанга ол черлеринин ажылы большевик партия болгаш Совет чазактын салып турар негелдерин чорутуру-биле харылап шылдапайн турар. Көдээниң культура-чырыдышыкын ажилдакчыларынын билшин бедиринде, ажил дуржулга солчушкунунга дузулар сорулга-биле 2-3 хонуктуг семинар өөредилгелерин тускай программа өзүгаар ай санымда ыяавыла эрттирер дугайында РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында культура-чырыдышыкын албан черлеринин херезинин комитединин айтышкынын ол районун партия, совет органдары, районда культура-чырыдышыкын килдизинин инспектору эш Нүрзат күүсетпейн келген.

Бо айтырыг талазы-биле чүгө Эрзин эвес, а Тес-Хем, Сүт-Хөл районнарын 1952 чылдын бирги кварталында культура-чырыдышыкын ажилдакчыларынын семинарын база чангыс-даа катап эрттирбээр. Оон ужурундан ол районнарда культура-чырыдышыкын ажылында

чаа ажилдап кирген кадрларын ортузунда ажилдык методун эки билбес кижилер эвээш эвес. Көдээге бот-тывынгыр уран-чүдүлдерин көргүзүү калбартып, талантлыг кижилерин көвүделер, уран кылымалдарыны, силдигелеринин делгезиниң область иштинге непердик сорулга-биле бо чылдын январь, февраль, март айларда районнарда көрдүделер эрттирер дугайында ажилчы чоңуң депутаттарының область Советинин күүсечки комитединин 1951 чылдын ноябрь 22-деги шипитринин Сүт-Хөл, Эрзин районнары күүсетпейн, чүгө район иштинге бот-тывынгыр уран-чүдүлдөр көрдүделер эрттиреринин комиссарларын бадылп каары-биле кызыгарлаштырганнар. Шынында ол комиссиялар кандыг-даа ажил чорутпаан.

Бо айтырыг талазы-биле Тес-Хем районга бот-тывынгыр уран-чүдүлдөр көрдүделерин мүн-не организастан эрттирген ыңчалза-даа, аңаа район төвүнүн коллективтери колдап киришкен боортан башка, көдээниң анык өскени шуут-ла хаара туттулган.

Культура-чырыдышыкын албан черлеринин системаның лекция пропагандазы чугула чери ээлеп турар. Лекторлар бөлүктөрүн Эрзин, Тес-Хем, районнарында тургусканын, оларны көдээ черлерге канчаар организастан дугайында саавыры шуут-ла хажыдып турар. Оон билбестик хараазы-биле ыччангаш хажыткан-дыр деп болбас. Шынында ол саавыры областың лекция бюрору эфир чылын-на орус болгаш тыва дылдар кырында четчери-биле чара парлааш, район бүзүрүнче тардап чоруткан турган. Ол районнарын чырдыдышыкын инспекторлары Нүрзат, Миандрия, олар ук-

элчин черинин ажалдакчыларынга белбейн турар.

Совет чазак болза, совет элчин черинин талазы-биле венесуэла эрге-чагырганың каржы аажыладаларын үргүлдүп турарын барымдаалааш, совет элчин черинин талазы-биле ужу-дурум чок хемчеглерин соксадырын венесуэла чазактан чечословок чазактын дузазы-биле Венесуэлада Чехословак элчин черинин дамчыштыр негээр болгаш оон ужу-дурум чок үүлгедишкиннеринин бүгү-ле уруктарын харыс салганын Венесуэланың чазактан онаап турарынын дугайында сагындырган. Ол ышкаш бир эвес венесуэла чазак бодунун ужу-дурум чок үүлгедиң соксап болза, Венесуэланың Москвада элчин черинин талазы-биле харыс хемчеглер алдыран дээрзин Венесуэланың чазактан Совет чазак сагындырган деп СЭТА медеглээр эргелиг болуп турар.

Ада-иелер школыларын өөредилгезин башкылардан үргүлдүп айтырып, оларнын кичээлдеринге недела санымда олуржуп келген. Бо ада-иелерин уругларын иди-кчелери арыг-силг, олар школының иштики чурумун шыгыны сагып, кышты өттүр чангыс-даа кичээлден озалдапайн өөренип келгенер.

Ада-иелерин талазындан уругларын өөредилгезинге шак минчаар сагыш салып келгенин түңнелдеди, улдуңнар санымда «4», «5» демдектелеринин саны өзүп, «2» демдектелеринин саны эвээжээр. Өөредилге чылынын түңнелдеди школага чүгө 2 өөреникчи ол класстарыга катап өөренири-биле арткан. Моон-биле чергелештир уругларнын өөредилгезин хайгаар көрбөс, оларнын өг-бүлөгө кижизидилгезин багай боттандырып, школа-биле харылзааны тутпайн келген ада-иелер база бар. Чижээлээрге, Камажап, Шонуктаар, Б. Серен олар. Оларнын уруглары хөй хөй өөредилге сагын үскен ийик: хөй-ийитинин черинге чурум чок чүүлдерин үүлгедип кыштаан. Чүгө дээрге, ол ада-иелеринин школа-биле харылзааны турганында болган.

Ада-иелер келир өөредилге чылынга уткуштур школының чайгы септелгезин эки чорудуп, өөреникчилерин чаа өөредилге чылынга амдыгаштан белеткендирип, школының бүгү белеткелди дүргөн доозары оларнын амгы чугула сорулгаларының бирээзи.

В. САНЧИ.

Чижээ, Тес-Хем районун культур-чырыдышыкын килдизинин чеспектерунун амдыгаа чедир ажалдап чери безин чок, культура-чырыдышыкын ажилчыга хамаарышкан документтерин инспектор бодунун бажынында шыгыжап турар. Ол экта шын эвес.

Районун культур-чырыдышыкын килдизи райкүөсүмнүн өске килдестери-биле демей, районун чурттакчы чоңуну ортузунга полит-масалы кижизидилге ажилын чорудурунун база чугула чери болур ужурулуг. Ол ышкаш боттарынин хамаарылгазында культура-чырыдышыкын албан черлеринин көдээ Советтер ол черлеринин ажилды септиринче сагыш сабоас чүүлдөр база эвээш эвес. Ол черлерин ажилдакчыларынын илеткел өгчөлдүн көдээ Советтин сессиязынга тиде наваз, практиктиг дуза чедирбес, оларнын ажил ыяавы бажылан бербес, планын канчаар күүсетинип турарынын дугайында ышчалда чорутпак фактылар хөй. Ындыг фактылар Эрзин, Нарын, Берт-Даг, Хөлчүктүг, Хөр-Тайга суму Советтеринде бар. ВКП(б)-нин Эрзин, Тес-Хем, Сүт-Хөл райкомнарында, ол районнарын күүсечки комитеттеринде мындыг шын эвес практиктик испестер: чүл дизе, кандыг-бир кампания үезинде районун культур-чырыдышыкын килдизинин инспекторун чангыс-ла колхозга быжылган туруп бээр. Оон ужурундан районун өске черлеринде культура-чырыдышыкын ажилы чоруvas чүүлдөр ылангыс бо чазын туртулаан.

Мыччангаш ол районнарын культур-чырыдышыкын албан черлеринин ажылында бар шак ындаг четпестери дарый узуткап, оларнын ажылын үндезини-биле экижидер айтырыг чугула ажил болуп турар.

Я. НОРБУ.

Областың культур-чырыдышыкын килдизинин лекция бюрзунун лектору,

Герман айтырыгларын шийтпирлээринин талазы-биле Бүгү-делегей конференциязынын кыйгыры

КОПЕНГАГЕН. Герман айтырыгын шийтпирлээринин талазы-биле Бүгү-делегей конференциязынын хүдээп алган кыйгырынын июнь 16-да Копенгагенге болуп эрткен пресс-конференцияга номчуп таныштырган.

Ол кыйгырыда чугаалап турары болза: «Барыын Германияны шериг эвилелинге кирери-биле ол чуртка армия тургузар дугайында шийтпир болза, Германия-биле делегей харылзааларын тударыга карачангыс юридикалыг шын үндезин болуп турар Потсдам дугуржулгазына чөрүлөшкө болуп турар.

Ол чорук болза, дайыннын ууче улуг базынын кылган дээринге бүүрөп турар бис. Хамааты дайын болгаш чурттар аразынын дайыннын кыпсын үндүреринин байдалдарын болгаш чепсектерин олар Европанын төвүнде тургузуп турар болганда Барыын Европанын чурттарынын удуртукчулары болгаш парламенттеринин депутаттары үнүп келип болуп конфликтинин харысалгазын чүктээр апарарын салгындары буттарыныстын хүлээлгесин деп санап турар бис.

Былчалза-даа, тайбын ёзу-биле айтырыгын шийтпирлеп болуруун аргы бар болуп турар. Бир эвес Германияга мындыг эргелери бээр болза, Германиянын дугайында айтырыгга улуг күрөөлөр дугуржулгагы чедип ап шыдаарлар: 1. Национал талазы-биле чангыс-аай болуруун эргези. 2. Чазан хостуу-биле сонгуурун эргези. 3. Тайбын керээзин чарарын эргези. 4. Тускай болгаш айыыл чок чорукту эргези.

Кожа-хелбээ турар улустарын айыыл чок чоруунун магадылалын дилээри орайтанан дээринге бистер бүүрөп турар бис. Ол магадылаларын толарадырын күзөвейи-даа, немец төлээлер чок-даа болза, бистер буттарыныстын санал-бодалга-высты хостуу-биле илередиң, хостуу-биле хөгжүрүүнү аргаларын Германиянын тайбынча ынакшылдыг бугу-ле күштеринге берип турар хемчеглерин алары дээрге, эң чугула-даа магадылаларын бирээзи ол болуп деп көрүп турар бис.

Бистин акы-думалышкы сагыш-

Республиканы камгалаар талазы-биле моон соңгаар хемчеглер дугайында Герман Демократтыг Республиканың чазанын айтышкыны

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканы камгалаарын моон соңгааргы хемчеглеринин дугайында моон адаанда айтышкынын Герман Демократтыг Республиканың Чазана үндүргөн деп АДН агентилед медегел турар:

«Герман Демократтыг Республиканын чурттагыч чонунун эрге-ажыктарын камгалаар болгаш Герман Демократтыг Республиканын девискээринче хоралакчы кижилерин шургуп кирип келир чоруун болдурубас дээр 1952 чылдын май 26-дагы айтышкына немелдэ кылдыр Герман Демократтыг Республиканың Чазанын доктаадыры болза:

1. 1952 чылдын май 26-да айтышкын-биле күрөөнүн айыыл чок чоруунун министрствозунга берген даалгаларын ёзугаар ол министрствонун ап чорудар хемчеглери болза, Герман Демократтыг Республиканын девискээринче диверсантиларын, шпиондарын болгаш өдүрүкчү-хоралакчыларын шургуп кирип чоруун болдурубазынче угландыр калбартынган турар ужур-луг.

Германиянын компартиязынын эргелелинин Жак Дюклога чагаазы

БЕРЛИН. АДН агентиледиң медегел турары ёзугаар алырга, Германиянын Коммунистич партиязынын эргелели Франциянын Компартиязынын секретари Жак Дюклога чагаа чоруткан. Америк болгаш француз империалистерге удур, немец болгаш француз ажилчыларын дайынчы эвилелин тургузары дээр демиселин ол чагаада улуу биле үнедип көрүп, деткип турар.

Чагаада айтып турары болза: «Америк эжелелге болгаш АКШ-тын француз чалчаларына удур демисел. Франциянын хамаарышпас чорун дээр демисел болза, тайбын керээзин чарары дээр, Германиянын чангыс-аай чоруун катап тургузары дээр, милитаристич «книпти керээге» болгаш Барыын Германияны катап чепсеклээринге удур бистин демиселистин бир кезин болур».

Ол чагаада оон ынай бижип турары: Силери ужур-дурум чокка тудуп бажыннааны, Парижтин чурт-

сеткил катыжышкынывысты тайбын дээр бири одурдага демисе-жиңип турар немецтерге бистер шыныктырып тур бис.

Герман айтырыгларын тайбын ёзу-биле шийтпирлээринин принциптеринин талазы-биле хостуг маргылдаага Германия-биле кожа турар 9 чурттарын төлээлери-биле када немец төлээлери, а ол ышкаш Польшанын, Чехословакиянын, Австриянын төлээлери киржиринге шаптыктаашкынын ужураштырышпашан, барыын-чүк чурттарынын чазактары болза, бужурганарын болгаш нинтинин айыылдыг чоруунда камгалаарын керээзге демиселди күштелдиреринин чыда-гаанын база катап биске бергенер.

Дем-катыжышкынын болгаш хостуг чорукче киреринин чаа оруун чүглө герман айтырыгларын тайбын ёзу-биле шийтпирлеп тургаш бугу улустарга ажыдып берип болур.

Делегейин шыгыраашкынын чоруктарын кошкадыры болза, Германия-биле өске улустарын аразында бот-боттарын билчир болурун аргазын бээр болгаш оон түннелинде Германиянын чепсези дүжүрери дээрге, бугу-ниитинин чепсези дүжүреринче баар оруктап чоруунун бирги базымы болуп болур.

Европанын тос чурттарынын эн-не чүүд-бүрү политиктиг болгаш шажынчы сүзүгөлдөрлүг төлээлери моон-биле чангыс эп-сеткилдиг чоруктуң үлгерин көргүспүшпашан, коокта чаа чардынган керээлериң күштүг болурунга моондактап, оларын далаштыгы-биле боттаандырынга моондактаар дээр база хостуг сонгулдарын белеткээринин талазы-биле дөрт күрөөлөринин конференциязын эрттирер чорукту чедип алыр дээр улустарга болгаш парламенттерде турар бугу күштерин мөөннээр деп хүдээлени ап турар-лар.

Эттинмес чорукту болдурубас дээр, улуг айыылдан уштунуп, быжы тайбыны чедип алыр дээр хөй-ниитинин санал-оңзын мөөн-нээр дээр бугу күштерин саларын төлээлер хүдээлэн тур».

2. Бо хемчеглери боттаандыра-биле үндүрер бугу-ле айтышкы-нарын, саавырларын болгаш директиваларын үндүрерде Германияны демократтыг болгаш тайбын ёзуга үндээлээш катыштырар сорулга-биле Германияга бугу-ниитинин хостуг сонгулдарын эрттиреринин дугайында дугуржулга чедип алдынар ужур таварышса, озалдадышкын чокка күш чок болдуур аргалыг кылдыр үндүрер.

3. Бо айтышкынын I-ги чүү-лүнү үндээлээш, азы 1952 чылдын май 26-дагы айтышкына үндээлээш хүдээп алдынан айтышкы-нарын, саавырларын ыйкыге, азы директиваларын үрээр кижип турар болза, оон ийи чыл чедир хуусга иштинде кара-бажыга хоругдаар болгаш 2 муң марка чедир акага торгаар, азы бо ийи кеземчелерин кайы бирээзинге оонар, бир эвес оон өске саавырларда көрдүмзөө болза, оон-даа кады-биле кеземче оонар.

4. Бо айтышкын болза, чурттагы чонга таратканын соонда күштүг болуп кирер». (СЭТА).

Бо бугу үүлгедишкнинер—чангыс сорулганын үүлгедишкниери болуп турар. Ол болза, француз болгаш немец улустарын национал хамаарышпас чорук болгаш тайбын камгалады дээр катышкан демниг демиселинге чыла шаптырар».

Чагаа моон адаанда өстөр-биле төнүп турар: «Француз ажилчын ан-гын болгаш француз улустуң немец ажилчын ангы-биле болгаш немец улус-биле демниг демиселинин катыжышкыны делгерезин!» (СЭТА).

КНО-нун Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелинде

Бактериолоттук чепсекти ажыглаарын хоруур дугайында 1925 чылдын Женева протоколунга катыжарынча болгаш ону күштүг деп хүдээп алырынча күрөөлөрин кыйгырар дугайында, КНО-га кирери-биле билдирешкин кирген 14 күрөө-лөнерин харыууда КНО-нун кежигүнүң шуптузун кирип алыр дугайында Кол Ассамблеяга киришкен саналды хүдээп алырынча дугайында айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле Совет Эвилелинин саналын ёзугаар июнь 18-тин хүнүндө ийги чартында Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелин хуралы эгелээ.

НЬО-ИОРК. Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелин июнь айда даргазы болуп турар. КНО-да Совет Эвилелинин төлээзи Я. А. Малик Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелин хуралын июнь 18-те чытган, оон чугаалашкан хүн айтырыглары болза:

1. Бактериолоттук чепсекти ажыглаарын хоруур дугайында 1925 чылдын Женева протоколунга катыжарынча болгаш күштүг болдура-рынча күрөөлөргө кыйгырыг дугайында.

2. КНО-га киреринин дугайында билдирешкин кирген 14 күрөө-лөнерин харыууда КНО-нун кежигүнүң хүдээп алыр дугайында Кол Ассамблеяга саналды хүдээп алыр.

Совет Эвилелинин төлээлери болза, бо ийи айтырыгларын Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелинге чугаалажып көөрү-биле тургаскан.

Совет төлээлери бо айтырыгларын талазы-биле ийи ангы резолюцияларын төлөвилелин киргенер. Совет төлээлериң бири айтырыг талазы-биле резолюциязын төлөвилелинде чугаалап турары болза:

«Айыыл чок чоруктуң Чөвүлели болза:

Венесуэланың чазанын чөңгээлиг чоруктарынын дугайында Кубаның «Нотисиас де Ой» солунун бижип турары

НЬО-ИОРК. Кубаның болгаш Венесуэланың чазактарынын Совет Эвилели-биле дипломаттыг харылзааларын үзериң болдурган чөңгээлиг чоруктарына америк империалистерин ролжун дугайында Кубаның «Нотисиас де Ой» деп солуну бижип турар. Ол солун июнь 15-те үнгөн дугаарында мында деп бижээ: «Американчыктан күрөө эрилдээрин түннелинде эрге-чагырганы алган база бир чазак болза, антисоветтик өнүк-чөңгээни кылырын оорууда кирген. Бистер Венесуэла-да тергидеп турар шериг эрге-чагырганы ынчач тур бис. Хостакчы Боливарины ханга борашкан болгаш базындырган черинде янкилерин тургузуп, тудуп турары чышаачалга корум-чуруму-биле Совет Эвилели харылзажырын үзөр ужу-ра

Италияга Риджуэиниң чедип келгенинге удурланышкынын

Найсалалдын ажилчы чоннарын удурланышкынында болгаш көөр хөдө чок чоруунда америк генералды дуглаары-биле Римнин төвүнче 30 муң полицейжилерин, фашистич шагдаларын болгаш дайынчы чепсек-биле чепсеклепгеш шеригни экелген турган.

РИМ. Июнь 16-ын кежээинде Риджуэинин Римде чедип келгенинге удурланышкынын шымчээшкниери кудумчуга чыскаалдарже шилчип кирген турган. Хоорайнын язы-бүрү беш пунктуларына плакаттарлыг, транспарантыларыг болгаш туктарлыг чыскаалгарын коллонналары чыгы берген. Полиция бодунун күжүн мөөнөп ап четгеринин мурунда чыскаалгарын ангы-ангы бөлүктери полицияны турган черин ооп эрткеш, хоорайнын төвүнче кирип эгелээнер. Хоорайнын төвүнче кирер черге полиция чыскаалгарын тардыр шыгырып турар үедө төп черде кварталдарга чыскаалдар база үнүп эгелээ болгаш чыскаалгар америк эжелекчилерге удур угландырган лозунгуларын салып, патриотчу ыра-ларын ылажып турган.

АКШ-та ажил соксадышкыны

НЬО-ИОРК. Ажил соксадышкынын түннелинде «Паровоз механиктеринин акы-думазы» деп хамаарышпас профэвилелин 360 чыгы кежигүйери Нью-Йоркче хүн-бүрүдө-ле чүс-чүс муң ажилчыларын болгаш албан-хаакчытарын дажып эккеп турар Лонг-Айленд ортулукта хоорай кыдынын демир ооруунун ажилы соксап турупкан.

1. Чүүл-бүрү чурттарын күрөө ажылдакчыларынын болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынын ортузунда бактериолоттук чепсекти ажыглап болбас дээринин талазы-биле чөрүлөшкө чоруктар барын барымдаалааш.

2. База бактериолоттук чепсекти ажыглаар чорукту бугу делегейин хөй-ниити бодалгазын шыны ёзу-биле буруу шаап көргени болгаш бактериолоттук чепсекти ажыглаарын хоруур дугайында айтып турар 1925 чылдын июнь 17-де үндүргөн Женева протоколунга 42 күрөөлөнерин ат салганында ол удурланышкынын илеретинип турарын көргөш.

3. Доктаадыры болза: Бактериолоттук чепсекти ажыглаарын хоруп турар. 1925 чылдын июнь 17-деги Женева протоколун амдыгаа чедир күштүг деп хүдээп албан болгаш анаа катышпашан бугу-ле КНО-нун кежигүн болгаш кежигүнү эвес-даа күрөөлөрин шуптузун айтынган протоколга катышпаш, ол протоколду күштүг деп хүдээп алырынча кыйгырар.

Совет төлээлериң ийги айтырыг талазы-биле кирген резолюциязын төлөвилелинде чугаалап турары: «Ол дугайында билдирешкин кирген моон адаанда күрөөлөрин: Албанияны, Моол Арат Республиканы, Болгарияны, Румынияны, Венгрияны, Филияндияны, Италияны, Португалияны, Ирландияны, Трансильданианы, Австрияны, Цейлонну, Неаполды болгаш Ливияны КНО-нун кежигүнүң харыууда хүдээп алыр» Кол Ассамблеяга Айыыл чок чоруктуң Чөвүлели сүмөлөп тур». (СЭТА).

Венесуэланың чазанын чөңгээлиг чоруктарынын дугайында Кубаның «Нотисиас де Ой» солунун бижип турары

НЬО-ИОРК. Кубаның болгаш Венесуэланың чазактарынын Совет Эвилели-биле дипломаттыг харылзааларын үзериң болдурган чөңгээлиг чоруктарына америк империалистерин ролжун дугайында Кубаның «Нотисиас де Ой» деп солуну бижип турар. Ол солун июнь 15-те үнгөн дугаарында мында деп бижээ: «Американчыктан күрөө эрилдээрин түннелинде эрге-чагырганы алган база бир чазак болза, антисоветтик өнүк-чөңгээни кылырын оорууда кирген. Бистер Венесуэла-да тергидеп турар шериг эрге-чагырганы ынчач тур бис. Хостакчы Боливарины ханга борашкан болгаш базындырган черинде янкилерин тургузуп, тудуп турары чышаачалга корум-чуруму-биле Совет Эвилели харылзажырын үзөр ужу-ра

Италияга Риджуэиниң чедип келгенинге удурланышкынын

Полиция бир каш шақтың дургузунда бөлүк чыскаалгарын истерсүрүп, шымчээшкын моондактап, «чигинчи» кижилерин тудуп ап, эт-теп-соп турган. Чыскаалгар полицияны дүржөк чорунга харыла-лап, удур сегиржи алышкында чадалаанар.

«Унига» солунун медегел турары болза, четче эвес санзашкында алырга, июнь 16-да чыскаалгардан Римниң төп черин камгалаары-биле де Гасперинин чазана 30 муң эвээш эвес полицейжилерин, фашистич шагдаларын болгаш долу дайынчы чепсектиг шеригни мөөн-нээр турган.

РИМ. Римни бүүзэлтирген байдалга кирип, полицияны шыныгы-зы-биле хынаарын тургусканда Риджуэиниң чедип келгенинге удур улустун улуг-улуг чыскаалдарын де Гасперинин чазана соксадып шы-даан деп хомудалды «Темпо» солун илередиң турар.

Ол-ла үедө «Римге Риджуэиниң келири» итали найсылалды шериг-полицияны байдалынча киргенде болуп аргалыг болган деп «Темпо» солун миннип турар. (СЭТА).

Профэвилелин даргазы Джеймс Шидистин чугаалааны болза, ол болза, чокта чаа ажылдап кылды-ган байдалды ёзугаар профэвилели-биле амга чедир керээни чарбаан өске 63 демір оруктарын шыва алыр күчүдүг ажил соксадышкынын чүглө эгези болур. (СЭТА).

Кореяда болушкуннар

Кореяның Улустуң армиязының Кол командылалының дыңдады

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың Улустун армиязының Кол командылалының июнь 18-те медегелени болза: Бугу фронттарга Кореянын Улустун армиязынын катыжышкынын кыдат улустун эки-турачы кезек-

теринин сырый деткимчези-биле америк-англи эжелекчилерин бол-гаш лисыманчы шериглерин ата-каларын чедишкениг ойтур шаап, оларнын дириг күжүңге болгаш техниказынга улуг чидиргелери таварыштырар турар. (СЭТА).

Америк империалистеринң Кореяда араатанзыг чоруктары

ПХЕНЬЯН. Туттурган шериглери америк агрессорларнын араатанзыг ёзу-биле аажылап турарын сойгалап илеретпешпашан, Кореянын телеграф агентилеи хөй саныг фактыларын айтып турар. Туттурган шериглери канчаар-даа аажок аар-берге ажылдар кылырынча албадан, оон хөлезини кылдыр чөгөнчиг бичин чшир чем берип турар. Ол черин чурттакчыларын аш-чем садып алырын оралдажып турганын өдүрүп турган чорук кончуг хөй таварышкылаан.

Туттурганнарның чурттап турар черлери коргунчуг байдалдыг. Ол болза, черде тургускулап каан майгынычаштар-дыр, ында турза чогуруундан дыка хөй кижилер чурт-тап туралар.

Америк империалистер туттурган шериглер-биле дуржулгалар кылып, оларны аарыг непередир бактериялар-биле хораннап турганнар. Эрткен чылдын майда Кочжедо ортулукта бактериолоттук чепсекти шыгалдазын 3 муң туттурганнарга чоруктап. Оон ангада америк агрессорлар болза, туттурган шериглерге атомнуг чепсекти шылаары-биле Корей Улустун армиязында

туттурган солдаттарын болгаш кыдат улустун эки-турачыларын база Вьетнама француз эжелекчилерин тудуп алганы вьетнамдарны өске черлерге сөөртүп чорудуп турган. Кижип эди чшир американнын туттурган шериглери «кижини хүндүү» улум көөр ёзу-биле» аажылап турары ындыг-дыр деп агентилел бижип турар.

Езулуг боттук барымдааларнын көргүзүп турары-биле алырга, «эки-тура барымдаалап чадырар чорук» чүглө туттурган шериглерин ханын төп, күчүдээрин көрүп турар-дыр. Туттурган шериглери өлүрери американнын «кижини хүндүү» ол болган. Туттурган шериглери массалы-биле кыргып хыдыры—ол, американнын-биле алырга, «кижини хүндүүлээрин» улум тодаргай илеретпешпашан болганы олдур. Былчылза-ла, боттарынын үүлгедишкенин ужурудан бугу делегейин улустарын судунга киреринден чалап шыдазын америк өдүрүкчүлөр билер ужурап деп Кореянын төп телеграф агентилели түннелинде чугаалап турар. (СЭТА).

Америк агрессорларнын бактериолоттук чепсекти ажыглап турарына удур

МОНТЕВИДЕО. Кореяда америк агрессорларнын кем-буруудуг чоруунга удурланышкын Бразилияда күштүг турар.

Конгресстин депутаттары, хосйлу үндүрер ассамблеялары, штаттар, муниципалдыг чөвүлелдер, чурттуу тайбын таладакчылары американнын бактериолоттук чепсекти ажыглап турарын буруу шаап турар болгаш ону доп-доораан хоруглаарын негеп турар. «Империас популар» солунун медегел турары болза, Бразилиянын ажилчын партиязында депутат Артур Аудрун чугаалазы болза: Женева конвенциясында көрдү-

нүг турар бактериолоттук чепсекти хоругдаар дугайында негелден до-лузу-биле деткип тур мен. «Ол айтырыгнын талазы-биле болгаш ол чепсекти ажыглаарын бурууладары-биле бодунун бодалын чугаалаар ужурап хүдээлгезинде чангыс-даа кижип ойталавас». Ол-ла партиядан депутат Гуржел До Амарал база ол ышкаш чугаалаан.

Тайбын дээр демиселдиң бразиль национал комитеди июнь 1-ден 10-га чедир америк агрессорларнын бактериолоттук чепсекти ажыглап турарына удур демиселдиң декадын эрттирген. (СЭТА).

Америк корреспондентиниң миннишкени

НЬО-ИОРК. «Нью-Йорк Таймс» солунун корреспондентиз Барретт Кочжедо ортулукта туттурган шериглер лагеринин 76 дугаар секторунда туруп турар корей Улустун армиязынын медицина сестразы-биле бодунун беседалажышкынын медегел турар. Медицина сестразы Ким Жун

Сук-биле бодунун беседалажышкын кылганын медегелишпашан, Барреттин бижип турары болза: «Оларнын шуптузу делдер чанарын күзеп турарын болгаш Кочжедо ортулукта туттурган шериглер лагеринде оларны бакъ ёзу-биле аажылап турарын ол медицина ажилдакчы-зы чугаалаан». (СЭТА).

Харысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ОЛ.

Кызыл хоорайда Болотная кудум-чузунда № 136 бажында чурттап турар хамааты Полина Георгиевна Попованың Кызыл хоорайда Интернационал кудумчузунда № 61 ба-

жында чурттап турар Федор Трофимович Сатавтен чарлыр дугайында херези Кызыл хоорайнның № 1 участканын улус судунга көөр.

ТУБЕРКУЛЁЗ (өкпе аары) халдавырлыг аар аарыг. Халдавырның кол үндезини—аарыг кижиниң чараазы болур. Довурак, доозуну, чөдүлден чаштаан чарааны, аарыг инектер сүдүн дамчып ол аарыг халдап болур. Шаала кырыкча дүңшүрбедер, чараа дүңшүрер херекселдерин аажылаар. Чөдүрүп болгаш азырып турар үенерде аскынарны дуглаанар. Чогуур өйүндө өмчиге барынар. Туберкулёз халдавырлыг! Аарыг кижип тускай оруннуг, аржындыг, савадыг болуп ужурдуң. Туберкулёзтан аараан кижини—бүгү-ле биче уругларын аш-чеминин албан черлеринге болгаш столоваларын ажилынга кирибес ужурудуг. Туберкулёзтан камгаланынар! Кижинин организмн суларадып турар чүве бүүрү аарий бээрине дуза болуп турар. Хүн, агаар болгаш суг, күш-культура болгаш шын чөмө-нилге-биле бодунарнын кадынарнын быжылаанар. Амьдырал чуртталгага гигиенаны сагынар. Амьдырал чуртталганы шын-биле чорудунар. Шупту туберкулёз-биле демиселче! Тыва областың санитар-чырымшыкны бажымы.

